

nek, másrészt, mert a gyermek nem látja őket előre akkor, amikor a gonosz impulzus uralkodik rajta. Miként a büntetésben, úgy a jutalmazásban is, melynek a helyeslés és dicséret a legfőbb eszközei, bizonyos fokozatokat kell szem előtt tartani. A hallgatag elismerés a szabály; a kivételeknek olyanoknak kell lenniök, hogy még a legföltékenyebbekből is kikényszerítsék a bámulatot. A dicséret is legyen jellemző és igazságos. Az ellenőrző tényező a jelenvaló tanulócsapat, melynek ítéletével a tanítónak sohasem szabad ellenkezésbe jutnia.

(Folytatása következik.)

DR. SZEMERE SAMU.

MODERN ISKOLAÜGYI ÁRAMLATOK.

(Harmadik közlemény.)

II. Elmékedések a katonai oktatásügy reformjáról.¹

Hogy esetleges ellenvetéseknek elejét vegyem, első sorban ennek a témának pädagogiai jogosultságát akarom tisztázni és rámutatni arra a jogcímre, mellyel azt Társaságunk színe elé hoztam.

Akik a katonai nevelés- és oktatásügyet, az intézeteket és tanárokat csak hírből ismerik s tanfériaink túlnyomó része ilyen, azt hiszik, hogy az valami merőben különálló és különleges, aminek a mi «rendes» iskoláinkhoz vajmi kevés, a tudományos nevelés- és oktatásúgyhoz pedig épen semmi köze nincsen. Alapos tévedés. A katonai oktatásügy nem csak hosszú és érdekes történelmi fejlődéssel dicsekszik, hanem számos katonai pädagogus-íróval s külön kifejlődött katonai pädagogiával, tehát nagyon is megérdemli, hogy vele a civilpädagogusok is foglalkozzanak.

Legrosszabb esetben szakiskoláknak minősítendők a katonai intézetek, de én még tovább megyek s beható tanulmányozás és személyes tapasztalat alapján azt állítom, hogy a középfokú katonai intézetek, melyekkel ma foglalkozni fogunk, pädagogiai és tanügyi értelemben is méltó és egyenrangú társai a civil középiskoláknak, melyekhez egy hosszú evolúció folyamán mind közelebb kerültek. Minthogy továbbá a katonai iskolák az általános emberképzés mellett a jövő különleges hivatást,² a polgári tantárgyak mellett kato-

¹ Folytatólagosan előadta a Pädagogiai Társaságnak 1908 december 19-én tartott ülésében.

² Mária Terézia a bécs-újhelyi katonai akadémia alapításakor ennek az intézetnek rendeltetését imígy fejezte ki: «*rechtschaffene Männer und tüchtige Offiziere.*»

naiakat is felölelnek s ennek megfelelően tanerőik is ezen kettős képzéssel kell hogy rendelkezzenek, belátható, hogy a katonai nevelés- és oktatásügynek jóval több (tárgyi és személyi) nehézséggel kell megküzdenie mint a polgárinak s hogy ebbeli törekvésében rászorult és rászolgált minden jó hazafi, tehát a hivatásos pädagogusok és tanférfiak buzgó és szakszerű közreműködésére is.

Előre bocsátva a két rendbeli oktatásnak elvi különbségeit, meg fogjuk tehát vizsgálni, mennyiben kívánatos és jogosult a tisztképzés szempontjából a katonai és polgári oktatásügynek szorosabb kapcsolata és mennyiben lehetséges ennek tervszerű és fokozatosan szerkesztés megvalósítása a katonai intézetek tanterve, a tiszttanárok kiképzése, a tanulmányi vezetés és az igazgatás tekintetében. Ebből azután önként megállapíthatók a kívánatos, szükséges és lehetséges reformok.

*

A katonai és polgári nevelés kulturális egysége. A katonai iskoláknak a polgáriakhoz viszonyított aránylag csekély száma és a katonai szükségletek imperatív jellege lehetővé teszik, hogy azok nagyobb anyagi támogatásban és gyakoribb ellenőrzésben részesüljenek mint a polgáriak. A katonai intézetek továbbá az egyedüliek, amelyek növendékeiknek aránylag rövid idő alatt biztos jövőt nyújtanak és ahol a minősítési törvény sem hat zavarólag. A katonai intézetek végre kivétel nélkül a családi tűzhelytől távol levő internátusok, amelyekben a növendékek nem küzdenek anyagi gondokkal, ahol a tanárokkal való együttélés folytán a nevelés és jellemképzés is megérdemelt jogához jut, ahol az idő pontos beosztása és kihasználása nagyobb igényekre és eredményekre jogosít és ahol a szellemi képzés arányban van a testi kultúrával. A tanulmányanyag egyöntetűbb, a fegyelmezés, mert több és szigorúbb eszköz áll rendelkezésre, könnyebb stb. Mindezekből következik, hogy a két rendbeli iskolákban nem csupán a rendszer különböző, hanem a «szellem» is.

A két rendbeli intézetet illetőleg szóvá kell tennem egy másik tanulságos jelenséget is, melyet a civiliskolák különböző nemeinek egymáshoz való viszonyában is észlelhetünk. Értem az átmenet nehézségeit s azt, hogy a következő iskolánem az öt megelőzőnek eredményeivel rendszerint nincsen megelégedve. Személyes tapasztalat és megbízható értesülések alapján mondhatom, hogy azok a hiányok, amelyek ezen vizsgálatokon napfényre kerülnek, egyenesen megdöbbentők.*

* Ez, úgy látszik, általános tapasztalat. A *Revue pour les Français* 1908 decemberi száma (800. l.) az *American Review of Reviews* nyomán

Több mint 20 év előtt ezeket írtam: * «A katonai nevelést a polgáritól erőszakkal elkülöníteni kár s egyik irány érdekében sincs. Mi sem károsabb, mint a két nembeli iskolák ellenséges szembeállítása s minden rendelkezésre álló eszközzel küzdeni kell az elmélet és gyakorlat e rég meggyökeredzett elítélletével. A jövő nevelése, mely után sóvárgunk s melyet sokan elérhetetlennek tartanak, csakis e két irány harmonikus egyesítése révén lehetséges. Minél több elem megy át egyik irányból a másikba, annál jobb mindkét félre; így azután idővel mindkét elkülönített rész közeledik egy ideális közép-irány felé. A katonai nevelésnek *kellős* feladata van: egyrészt a reá bízott ifjúságot az általános műveltség azon fokára emelni, melynek elérését a legjobb polgári iskolák és nevelőintézetek tűzték ki feladatokul, másrészt a növendékeket azon testi s jellembeli tulajdonságokkal ellátni, melyekre katonai hivatásuk teljes gyakorlásában szükségük leend.» Már ebből is kiderül, hogy mily nagy feladattal kell a katonai intézeteknek megbirkózniaok s később látni fogjuk, hogy ez csakis a polgári iránynak tett bizonyos engedmények árán kompromisszum útján lesz lehetséges.

A katonai és polgári kulturának, az iskolának és hadseregnek szövetkezését s ezen szövetségből eredő nagy nemzeti előnyöket meggyőző szavakkal fejtegeti Szabó százados is a testnevelési értekezlet elé terjesztett tanulmányában. «Megbecsülhetetlen nagy haszon származnék abból, olvassuk a Jelentés 18. lapján, ha ez a két hatalmas népiskola egymás támogatására, egymás kiegészítésére szövetkeznek; ha közös alapon, egységes terv szerint szervezkednék a közös cél szolgálatára és ha kölcsönösen törekednének a kettő között tátongó űr áthidalására. Ha az idegen nagy és kis nemzeti államok viszonyait tanulmányozzuk, szinte megdöbbenne látjuk, hogy a közoktatás- és hadügyminiszterek és közegeik mindenütt teljes tudatában vannak hivatásuk eme rokonságának s mindig keresve-keresik az alkalmat egymás támogatására s az egymással való szövetkezésre.»

A katonai és polgári kulturmozgalom együttműködése és kölcsönhatása természetesen nem csupán az egyik félnek érdekeit szolgálja, nevezetesen nem csak a katonai nevelés javára esik, hanem a polgárirra is üdvös hatással leend, még pedig főleg bizonyos, az ifjúság-

szinte mesés és megszégyenítő adatokat közöl az amerikai középiskolai tanulóknak West-Point és Annapolis katonai iskoláin végzett felvételi vizsgálati dolgozataiból. A mi viszonyainkat illetőleg a modern nyelvekre nézve az «Egészség» 1908. évf.-nak 299. lapján közöltem egyet-mást.

* Lásd: Összehasonlító Aphorismák a katonai és polgári nevelés köréből (Budapest, 1888. Légrády, 70 lap).

ból már-már kivesző lelki tulajdonságok istápolása révén. «Közép- és főiskolai tanároktól sokszor hallottam panaszt, — mondta ugyancsak Szabó százados a testnevelési anketten — a mi művelt ifjúságunk fegyelmezetlensége, hiányos kötelességérzete, a lelkiismeretes komoly munkától való idegenkedés és állhatatlansága miatt.» Saját tapasztalataim alapján is elmondhatom, hogy a katonai intézményeknek az a sajátsága, mely mindenkit teljes felelősséggel ruház fel saját hatáskörében, a tanításra s a tanulásra a legjobb hatással van. (Aphorizmák, 9. l.)

A két rendbeli intézeteknek közeledése és szorosabb kapcsolata általában tehát kívánatosnak mutatkozik. A kérdés csak az, hogy az egyik irány a másiktól mit és mennyit vegyen át? A keverésnek ezt a helyes arányát azok állapíthatják meg legjobban, akik mindkét intézetnemzet személyes tapasztalatból ismerik. Az újítók mindkét oldalon a legnagyobb jóakarattal vannak eltelve egymás iránt, sőt lelkesedésükben a kelleténél talán többre is hajlandók volnának. S ez természetes, mert ki-ki a maga iskolanemének (rendszerének) gyengéit ismeri legjobban, a másikénak pedig rendszeresen csak előnyeit látja.

Azért bármennyire lelkesedjünk is a katonai és polgári kultúra testvéresüléseért, ezért a pædagogiai koalícióért, ne feledjük, hogy ez fúzióvá az elvek különbözőségénél fogva teljesen sohasem lesz, hanem kölcsönös engedelmények árán csak kompromisszum útján valósítható meg. Hogy a ridegen elzáró válaszfalak leomlottak, az helyes, de ne bántuk a talajba mélyen beereszkedő fundamentumot, melynek kiálló barázdái szükség és jog szerint emlékeztessenek arra, hogy mind a katonai, mind a polgári nevelő- és képzőintézeteknek megvan és meg kell, hogy maradjon sajátos rendeltetésük és jellegük.

*

A tiszt-tanárok intézményének fejlődése és reformálása. A katonai (tisztképző) intézetekben az iskolai (nem katonai) tantárgyakra alkalmazott tanárok jellegét és minőségét illetőleg háromféle rendszer képzelhető: csak tiszttanárok, csak civilek és vegyest mindkét csoportbeliek. Ehhez járulna mint negyedik csoport a tényleges állományba átlépett és tanári oklevéllel rendelkező tartalékos tisztok kategóriája, mely szerintem a legjobb megoldás volna, melyet azonban mindeddig nem sikerült nagyobb terjedelemben megvalósítani. A porosz Kadettenkorps intézeteiben igen helyesen a vegyes rendszert követik, melynek hivatalosan megállapított aránya a következő: Gross-Lichterfeldeben a központi hadapródintézetben van 39 polgári tanár, 3 Oberlehrer, 1 segédtanár és 10 tiszttanár; a nyolc főiskolában egyenként van 7 civiltanár és 2 tiszttanár.

A nálunk tervezett reformok között első hely illeti meg azt, mely a tisztitanárok képzését óhajtja új alapokra fektetni.¹ Már az a körülmény, hogy a tiszteknek túlnyomó része katonaintézetekből kerül ki, mutatja, hogy az ott alkalmazott tanárok elsőrendű tényezői az ország véderejének s mint ilyenek oly erkölcsi, szolgálati és anyagi elbánásra érdemesek, mely messze túlhaladja a mai állapotokat.

A tisztitanári intézmény fejlődésében a polgári tantárgyakat illetőleg a következő főbb állomásokat különböztethetjük meg, melyek egymástól ugyan nincsenek ridegen elkülönítve (sőt inkább állandó átmenet és vegyülés észlelhető), de azért mégis mindvégig a szakzszerűség térfoglalásának elvét tüntetik fel.

1. *Önként jelentkező csapattisztek berendelése*, akik pusztán az illető tantárgy iránt táplált előszeretetükre és hajlamukra hivatkozva taníthattak nyelveket, történelmet, matematikát és természettudományokat. Minthogy ezek — tisztelet a kivételeknek — a tudomány haladásával járó fokozott követelményeknek nem feleltek meg, ezt a «katonai-laikus» rendszert felváltotta a másik szélsőség, a következő «civil-szakrendszer».

2. *Az illető szaktól képesített polgári tanárok alkalmazása.* Ezek, részben a helytelen kiszemelés miatt és katonátlan egyéniségük folytán még kevésbé váltak be mint az 1. alattiak;² szakbeli előnyeiket lerontotta a fegyelmi rátermettség hiánya, mely az egész tanulmányi eredményt kétségessé tette s a következő újabb kísérletre buzdított.

3. *Tanári oklevéllel rendelkező tartalékos tisztetek beosztása.* Ez a kellő körütekintéssel³ megvalósított eljárás tudunkkal bevált és a közös hadseregbeli intézetekben még ma is nem egy olyan tanár működik, aki ilyen minőségben került oda s tényleges szolgál-

¹ A tisztitanárok képzésének reformja Németországban is napirenden van, amire csak röviden utalni kívánok. Lásd: «Notwendigkeit einer Reform des Militärerziehungs- und Bildungswesens» (a berlini «Tägliche Rundschau» 1908. jun. 29. és 30. számában). Litzmann tábornok cikke ugyanott (jul. 17.). Ennek visszhangjaként egy cikk a «Neue Preussische (Kreuz-)Zeitung» 1909. febr. 20. számában. Továbbá: «Einheit der Erziehung» von Hauptmann Meyer («Der Säemann» 1908. okt.)

² Bizonyára minden katonai tanintézet szolgáltathatna erre nézve érdekes adatokat.

³ Jellemző erre a következő adat. E sorok íróját Párisban érte egy katonai réaliskolába való meghívás azzal, hogy átutazóban jelentkezék a hadügyminisztérium illető ügyosztályfőnökénél. «Wir müssen die Herren früher sehen, die wir in unseren Anstalten verwenden», mondá nekem W. altábornagy.

latba lépett. Ámde idővel itt egy másik baj jelentkezett: az illetők csakhamar belátták, hogy a polgári alkalmazás több előnyt biztosít nekik mint a katonai: jobb haladást és fizetést, szabadabb mozgást, 30 évi szolgálatot, nősülési könnyebbséget stb., míg katonáéknál a kedvezőbb kezdet mellett is a századosságnál megrekednek. Ennek természetes következményeként a jelentkezések lassan kiapadtak s idővel jórészt «félbemaradt» tanárjelöltekre szorítkoztak, ami természetesen a minőség rovására esett. Így történt, hogy ezt a rendszert, melyet a katonai iskolákra való tekintettel szinte ideálisnak kell minősíteni, újabb kísérlet követte, ahelyett, hogy kellő intézkedésekkel azt valóban életképesé és kívánatossá igyekeztek volna tenni. Ezzel elérkeztünk az utolsó állomáshoz.

4. *Tényleges állománybeli tiszteknek szakvizsga útján való alkalmazása és egy állandó tiszttanári testület megteremtése.* Ezen reformot megelőzte tényleges állománybeli tiszteknek civilközépiskolákba való vezénylése, hogy ott egyéni érintkezés s főleg hospitálás és próbatanítás útján sajátítsák el a tanítás technikáját. Előfordult az is, hogy egyes buzgó tisztek kedvező viszonyok között egyetemi előadásokat hallgattak avagy letették a nyelvmesteri vizsgát.

A m. kir. honvéd nevelő- és képzőintézetek szervezetében tervezett és részben már megindított reformokról hiteles és kimerítő képet ad egy a «*Magyar Katonai Közlöny*»-ben (1908. évf. 1334—43. lap), megjelent közlemény, mely a katonai gyakorlatias irány kellő kidomborítása mellett hangsúlyozza a tisztii állás tekintélyének megfelelő általános műveltséget és társadalmi neveltséget és a legfontosabb reformnak a tanári kar kiegészítését, kiképzését és továbbképzését jelöli meg. Amazt illetőleg jellemző, hogy a Ludovika Akadémia tantervében helyet foglalnak: «általános hivatás és álláskövetelmények, általános pädagogia, jog- és államtudományi ismeretek (továbbá nemzetgazdaságtan, pénzügytan), művészetek története», amit az első kivételével polgári tanár ad elő.

A tiszttanárok képzését eredetileg ilyenformán tervezték. Az első évben az erre kiszemelt tisztek egy több heti pädagogiai kurzust végeznek és hospitálás végett egy középiskolához osztatnak be. A második évtől kezdve 4—5 éven keresztül az önképzés kötelezettsége mellett egy katonai intézetben tanítanak és kiváló alkalmazhatóság és jeles minősítés mellett a hatodik év után jelentkezhetnek a tervezett vegyes bizottság előtt a vizsga letételére. Ennek sikere esetében az állandó tanárok létszámába veszik át, különben pedig visszahelyezik a csapathoz.

Ezen eljárás hiányai és gyengéi szembeötlők. Szorítkozzunk a következő leglényegesebb ellenvetésekre. Ha a tiszttanárt csak a ha-

todik év után állítjuk a képesítő vizsgálat elé, akkor megvan legalább a lehetősége annak, hogy megelőzőleg ugyanannyi éven át — büntetlenül taníthat. Alig hisszük továbbá, hogy a tervezett s mindenestre komolyan vett vizsgálatra a tiszték magánúton kellően előkészülhessenek, mert hisz az ebbeli nehézségeket még a civiltanárjelöltek is csak főiskolai előadások hallgatásával képesek legyőzni. Jól tudom, hogy a tiszteknek egyetemi látogatása főleg a fővárosban bizonyos vizsátságokkal jár, melyeket ezen a helyen nincs jogom szóvá tenni, de azért idővel s kényszerűségből valamely alkalmas formában meg kell azt teremteni, teszem úgy, hogy a tanárképző-intézetben szerveznének megannyi *egyéves* szaktanfolyamot, melyeknek pontos látogatása nem a hatodik, hanem már az első évben vagy utána kötelezővé tétetnék a tiszttanárjelölteknek. Hogy továbbá megítélhessük, vajjon az illető alkalmas-e a tanári pályára és tud-e tanítani, arra az írásbeli és szóbeli vizsgálat nem elegendő, hanem szükséges legalább egy gyakorlati próbatanítás egy szabadon választott, esetleg egy előírt tárgyról is. Ezen pädagogiai intézkedések mellett szükség van még bizonyos katonai rendszabályokra, mert ha egy kellően képzett és állandó tiszttanári kart akarunk megteremteni és megtartani, akkor elengedhetetlen, hogy az illetőknek fizetés és rang (törzstiszt) dolgában oly anyagi és katonai előnyöket biztosítsunk, melyek e pályát kívánatosá teszik. Ennek híján az a tisztekre nézve valóságos zsákutcává lesz, melytől a legjobbak és leghivatottabbak távol tartják magukat.¹

*

Bármennyire helyeseljük is a tiszttanároknak intenzivebb szakszerű kiképzését, ne feledjük, hogy ezzel a probléma még távolról sincs megoldva s hogy a szakszerűség felé irányuló reformok kell, hogy felfelé folytatást és kiegészítést nyerjenek, ha csak nem akarjuk az egész eredményt kockáztatni.

Mellőzve a tantervi módosítások részleteit,² emlékezzünk meg az ú. n. *tanulmányvezetőknek* idén életbeléptetett intézményéről!

¹ A minap egy tényleges állománybeli főhadnagy letette a tanári vizsgát és nyomban kinevezték rendes tanárrá egy — áll. főreáliskolához.

² Itt legyen szabad egy üdvösnek ígérkező dolgot megpendítenem. Tavaly jelent meg már 2. kiadásban Dr. E. Hornnak *«Das höhere Schulwesen der Staaten Europas. Eine Zusammenstellung der Lehrpläne»* c. munkája. A katonai hatóság bizonyára érdemes dolgot végezne, ha a katonai iskolák részére hasonló kezdeményezésbe fogna, ami az ő intézeteiknek fejlődését és megítélését annál inkább mozdíthatná elő, mert hisz itt nagyjában ugyanazon (szak-) iskolákról van szó.

melyet a következő megokolás tesz érthetővé. Bármennyire feleljenek is meg az intézetek parancsnokai fontos és felelősségteljes állásuk követelményeinek, a teendők sokoldalúsága és az idő hiánya szinte eleve kizárják, hogy intézetükben az erkölcsi, testi és értelmi nevelés általános és katonai követelményeinek valamennyi részletét szemmel tarthassák és befolyásukat minden irányban érvényesíthessék. Ezért célszerűnek látszott, a tantárgyakat négy csoportba foglalva, mindegyiken belül a nevelőoktatás irányítását egy-egy tanulmányvezetőre bízni. Ezek lesznek hivatva arra, hogy a nevelőoktatás egyöntetűségét s összhangját a tantervek határozatai alapján és a parancsnok utasításai szerint biztosítsák, míg a csoportok közt feltétlenül szükséges kapcsolat megteremtése magának a parancsnoknak a feladata.

Mit használ, kérdem, a tisztánárnak legkifogástalanabb szakképzettsége és tanítási buzgósága, ha olyanok ellenőrzése és felügyelete alá kerül, akik azokkal a tulajdonságokkal nem rendelkeznek, hanem véletlenül egy évvel vagy akár csak egy hónappal hamarabb jutottak ugyanabba a rangfokozatba mint az illető tanár. Ismertem olyan tanulmányvezetőt, aki azzal foglalkozott, hogy ugyanazon rangfokozatban levő bajtársainak az órákra való pontos bejárását ellenőrizte. Tudomásom van olyan parancsnokról, aki a növendékeknek eléje terjesztett írásbeli dolgozataiban nem a tartalom minőségét nézte, hanem azt, vajjon a margó centi- és milliméter szerint megfelel-e, a betűk szigorúan előírások-e, szóval, aki a katonai fegyelmet és pontosságot, a külalakot döntő tényezőnek tekintette és nem átalította a tanárt a növendékek előtt dezavualni és az érdemjegyet leszállítani.

Ugyanilyen vizátságok fognak támadni a tanári értekezletek keretében pædagogiai, methodikai vagy tudományos kérdések megvitatásánál, mert ezekben az igazságot nem az dönti el, hogy ki a rangidősebb, feljebbvaló vagy előljáró.

Én ebből a veszedelmes zsákutcából nem látok más kivezető utat, mint azt a természetes követelményt, hogy a szakszerűséget és pædagogiai rátermettséget a tanulmányvezetőktől is meg kell követelni, m. p. legalább oly mértékben mint a tanároktól; őket tehát majdanha a reform kiépül, a legjobbak közül kell kiszemelni és hivatásukban legalább a polgári tárgyakat és nyelveket illetőleg ugyancsak állandósítani. Ami pedig az iskola parancsnokát illeti, jól tudom, hogy annak ezernyi más adminisztratív és katonai kötelessége van (még több mint a civildirektornak) s hogy neki első sorban jó katonának kell lennie, mert iskolájának is az a főfeladata, hogy ilyeneket neveljen. Adjanak tehát mellé egy tanulmányi igazgatót vagy fő

tanulmányvezetőt (az elnevezés igazán mellékes), aki ráér a tanulmányokkal foglalkozni és ért is hozzá. Ilyen szervezet mellett, ha t. i. a tanulmányi igazgató is állandó, a parancsnok-csere nem okozhat nagy zökkenést az intézet működésében. Tudtommal Franciaországban, nevezetesen Saint-Cyrben így oldották meg ezt a fontos problémát.

Reformra szorul még a katonai oktatásügynek tanulmányi vezetése. Nem mondok semmi újat azzal, hogy katonák tanulmányi szakférfiakkal és hivatásos pædagogusokkal nem rendelkeznek s hogy ennek természetes folyományaként nem mindig s mindenütt érvényesül az, ami leghelyesebb és legjobb. Tudomásom van pl. arról, hogy a katonai hatósághoz egyik vagy másik tankönyv bevezetése, ezen vagy azon nyelvtanulási módszer elrendelése ügyében érkeznek kérések és javaslatok. Ki mond erről illetékes véleményt? A parancsnokság természetesen egyik vagy másik jelesebb tisztánárnak adja ki az ügyet véleményes jelentéstétel végett, ami még a polgári életben sem szokásos, jóllehet ott okleveles tanárokkal van dolgunk, akik gyakorlati és irodalmi működésük révén erre az illetékességre pedig rászolgáltak. Tanügyi kérdésekben maga a közoktatásügyi miniszterium az Orsz. Közoktatási Tanácsot ismeri el fórumnak és szakszerű tanácsadónak. Távol áll tőlem egy analóg katonai intézménynek javaslata, még kevésbé akarom a mi polgári tudományunkat amott felkinálni, csupán arra akarok rámutatni, hogy adandó alkalommal ilyen, esetleg *vegyes ad hoc-bizottságoknak* kiküldése csak hasznára lehetne a katonai nevelésügynek.

Szólnom kellene még a katonai oktatásügynek legfelsőbb (miniszeri) irányításáról, egy oly témáról, mely nem kevésbé kényes, mint a polgári közoktatásügynek legfelsőbb vezetése. Minthogy az utóbbiról másutt részletesen elmondtam véleményemet,* e helyen csak két sarkalatos elvre utalok, mely egyaránt érvényes mindkét félre. 1. Minthogy valamely intézmény zavartalan működésének és a reformok megérésének egyik főfeltétele az állandóság, kívánatos, hogy a legfelsőbb állásokban bekövetkezhető változások ne vonják maguk után az illető ügyosztályok főnökeinek kicserélését, hanem ezek lehetőleg hosszú ideig működhessenek hivatáskörükben. 2. Valamint a civilben a jogászság nem elegendő az oktatásügynek intellektuális vezetésére, úgy a katonaságnál pusztán a magas (esetleg vezérkari minősítésű) rangfokozattal sem érhetni be, hanem ott és itt szük-

* *Minister und Ministerien. Prolegomena zu einer Lehre von der höheren Unterrichtsverwaltung und -leitung.* (Berlin, Gerdes und Hödel, 1908, 79. lap.)

séges, hogy az illető egyúttal szakavatott legyen közoktatásügyi dolgokban. Megengedem, hogy ez katonáéknál talán még nehezebb mint a polgári életben, de meggyőződésem, hogy valóban értékes szolgálatok csak ilyen kettős minősítéssel rendelkező egyéntől várhatók.

Pótlás.

Amióta fent közölt előadásomat megtartottam, újabb lépés történt a katonai oktatásügy terén s azért helyén valónak találom, hogy a további fejleményekről ezen a helyen röviden beszámoljak.

A honvédelmi minisztériumnak illetékes ügyosztálya január 26-án számos meghívott polgári tanférfiú részvételével értekezletet tartott az állandó katonai tanárok szakvizsgálója tárgyában. Ez az értekezlet egy megelőzőleg szétküldött tervezet alapján behatóan foglalkozott a tervbe vett reformmal: megvitatta annak általános elveit s egyúttal minden tantárgyra nézve részleteiben is megállapította a vizsga anyagát. A beható tanácskozás a katonai részről előterjesztett tervezetet több lényeges pontban módosította és a vizsga anyagát is kiegészítette és részletesebben állapította meg.

Ime nagyjában a megállapodások eredménye.

Egyértelműen nyilatkozott meg az a kívánság, hogy az egész eljárás rövidebb időtartamra vonandó össze: a vizsga két évről egyre, a megelőző tanítási gyakorlat hat évről kettő-háromra, hogy így a tisztitanár-jelöltek fiatalabb korban jussanak az állandó tanári alkalmazáshoz. Ez a tervezet által kontemplált időt felére redukálná. Magam még tovább mentem s azzal érvelve, hogy a képesítő vizsgálat előtt folytatott tanítás általában csak kísérletezésnek minősíthető, azt indítványoztam, hogy a vizsgálat már a második év után tétessék le. Többek hozzászólása után elfogadták azt a közvetítő határozatot, hogy vizsgálatra a harmadik év után lehet és az ötödik év előtt kell jelentkezni. Mint a civiltanárképzésben két-két rokon tárgy egy szakcsoportot alkot.

Eszerint a tisztitanárok képzése a jövőben nagyjában a következő lesz. Egy hat-nyolc heti általános filozófiai és pädagogiai kurzus után az önként jelentkező és jól minősített tiszteket egy évre egy középiskolába osztják be arra kiválóan alkalmas vezetőtanárhoz, aki különös gondot fordít a jelölt elméleti és gyakorlati kiképzésére (rajz, laboratoriumi gyakorlatok!) s részletes útmutatással szolgál neki a szaktárgyat illető minden kérdésben és a vizsgálatra való elő-

készítésben. A második félévben a vezetőtanár felügyelete mellett a jelölt a gyakorlati tanításban is részt vesz, amit a kultuszminister megengedett. Ezután a második és harmadik évben a jelölt egy katonai intézetbe kerül és ott rendes tanítást végez, de redukált óraszámmal, hogy ideje maradjon a továbbképzésre. A vizsga anyagát illetőleg az eredeti tervezet nagyjában beírta a középiskola tananyagával. Ezzel szemben az értekezlet tagjainak többsége a keretek bővítésének szükséges voltát hangoztatta.

Az egész tanácskozást mindkét részről a lehető legnagyobb buzgóság, szakszerűség és komoly jóakarát jellemezte és a résztvevők kivétel nélkül azt a felemelő benyomást nyerték, hogy itt egy avatott kezekre bízott nagyszabású reform készül, melynek szőnyegen levő első lépése biztató kilátást nyújt a további eredményes fejlődésre.

KEMÉNY FERENC.

REFORMTÖREKVÉSEK A TERMÉSZETTUDOMÁNYI OKTATÁS TERÉN.

(Második közlemény).

III. Methodikus követelések.

A német reformmozgalom azt a feladatot tűzi a természettudományi oktatás elé, hogy juttassa teljes érvényre a természettudományokban rejlő nevelő értéket. Hagyjon az oktatásnak ez az ága mély nyomokat a tanulók lelkében, tehát ne holt ismereteket nyújtson, hanem egyrészt értékes, mindenkor alkalmazható ismeretekkel gyarapítsa a tanulók lelkének tartalmát, amelyek nyomán nemes érdeklődések fakadnak, másrészt adjon kellő gyakorlatot a gondolkodás fontos műveleteiben, hogy a tanulók megismerjék és elsajátítsák a tudományos ismeretek szerzésének módjait. Ilyen ismeretekhez csak az önmunkásság útján juthatnak a tanulók, a természettudományi oktatás alapkövének tehát az *önmunkásság elvét* kell elfogadnunk: amit a tanuló maga el tud végezni, azt végezze is el, érezze mindig, hogy a maga munkájától kell várnia az eredményt, mert csak ha a tanuló munkája minden részletében tudatos, akkor számíthatunk arra, hogy az ilyen tudatosan keresett és önálló lelki tevékenységgel szerzett ismeret erősen gyökeret ver a tanulók lelkében, újabb ismeretek szer-